

УДК 355/359

Володимир БОГДАНОВИЧ,
*доктор технічних наук, професор, головний науковий співробітник
Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України,
м. Київ*

Анатолій СИРОТЕНКО,
*кандидат технічних наук,
начальник Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН У ВОЄННІЙ ПОЛІТИЦІ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Розглянуті основні тенденції змін у воєнній політиці провідних країн світу та їх поглядів на реалізацію своїх геополітичних інтересів в умовах глобалізації, визначені основні тенденції змін середовища безпеки та роль і місце військової сили у міжнародних стосунках, обґрунтовані потреби у нових підходах до процесу вироблення воєнної політики України.

***Ключові слова:** глобалізація, геополітичні інтереси, війна, збройний конфлікт, гібридна війна, гібридна загроза, кольорова революція, занурення в хаос, війна керованого хаосу, м'яка сила.*

Актуальність проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Стаття присвячена проблемі формування воєнної політики України в умовах упровадження провідними

© Богданович В., Сиротенко А.

державами світу нових підходів до вибору методів і засобів реалізації своїх геополітичних інтересів на початку XXI століття. Перш за все це стосується формулювання стратегічних цілей, вибору методів і способів запобігання війнам і воєнним конфліктам у XXI сторіччі, місця і ролі в них військової сили. Тому в умовах реформування сектору безпеки й оборони України актуальним стає адаптація воєнної політики держави та її силових інструментів до характеру вже розв'язаних та майбутніх воєн та збройних конфліктів, у які вже втягнута або може бути втягнута Україна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статтях [16; 17] розглянуті особливості глобалізації та міжнародних відносин в межах геополітики. Публікації [11; 14] розглядають загрози гібридної війни для України, які обов'язкові для подальшого врахування у воєнній поліці. У статтях [12–15] розкриті інструменти зовнішньополітичної діяльності у сучасній світовій політиці. Підкреслюється, що сучасна система міжнародних відносин критично переобтяжена локальними конфліктами. Стаття [14] дозволяє визначити деякі тенденції у поглядах на сучасне економічне протистояння, яке часто передує воєнно-політичним конфліктам.

У монографії [1] в загальному вигляді розглянута специфіка сучасних воєн, яка полягає в тому, що вони ведуться як традиційними збройними засобами, так і без використання збройних засобів. Проте наведений перелік цілей таких воєн не є повним, про що свідчать події останніх років в Україні, Грузії та Сирії. У монографії Рачья Арзуманяна [4] розглянуті технології занурення країни в хаос і зміни політичного режиму на основі парадигми нелінійності середовища безпеки XXI століття, проте отримані результати для використання в конкретній країні вимагають урахування специфіки даної країни. У публікації [5] розглянуті тенденції зміни пріоритетів геополітичних інтересів провідних держав, але сучасні підходи до вибору методів і засобів реалізації своїх геополітичних інтересів у роботі детально не розроблено. У статті [8] автор проаналізував методи і засоби ведення гібридних воєн у стратегії США і НАТО. Однак методи протидії таким війнам описані лише в загальному вигляді. У науковій публіка-

ції [9] досліджується перспективна на Заході концепція іррегулярних військових дій, що передбачає широке застосування партизанських, диверсійних і спеціальних форм і способів боротьби. У публікації [10] автор звертає увагу на ту особливість, що нині людство переживає епоху переходу від стабільності до хаосу, що загрожує порушенням цілісної системи незалежних націй-держав. Вся усталена система міжнародних відносин може розвалитися в умовах появи нових загроз і викликів, яким вона не готова протистояти. Можна погодитися з думкою автора, що війна як воєнне зіткнення двох держав або блоків держав з певними політичними цілями поступово відходить у минуле. Їй на зміну приходить хаос-війна у формі зіткнення злочинних угруповань, приватних військових формувань і синдикатів всередині країни і на міжнародній арені. Такі зіткнення ведуться не в ім'я досягнення цілей державної політики, а навколо соціальних і культурних цінностей суспільства.

Метою статті є відстеження трансформації поглядів провідних країн світу на шляхи та способи реалізації геополітичних інтересів в умовах глобалізації, визначення у зв'язку із цим (систематизація) основних тенденцій змін середовища безпеки, прогнозування ролі і місця військової сили у міжнародних стосунках і обґрунтування потреби у нових підходах до процесу вироблення воєнної політики України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Погляди країн на забезпечення своїх геополітичних інтересів змінюються не самі по собі, а під впливом змін у навколишньому середовищі, які викликані специфікою кожного етапу розвитку людства. Глобалізацію слід вважати саме таким етапом, процеси якої об'єктивно, за думкою переважної більшості учених, виникли наприкінці ХХ ст. і характеризуються концептуальною новизною [17]. На наш погляд, є сенс дещо узагальнити ці підходи [17], розуміючи, що в них робиться наголос на ті чи інші особливості розвитку людства, і тому їх усі можна вважати притаманними саме глобалізації. До цих особливостей нами віднесено такі: характерна взаємодія та взаємозалежність між державами, які останнім часом значно посилилася у порівнянні з періодом до початку процесу глобалізації;

це певна “відкритість” світу, через що ресурси (економічні, фінансові) можуть переміщатися будь-куди без обмежень; глобальні зв’язки охоплюють соціальний простір, що перевищує географічні межі.

Як зазначається у [17], тенденції розвитку глобалізації виявляються як багаторівнева та різнобічна системи різних інтеграційних і дезінтеграційних проявів. Останнє, для їх урахування, потребує залучення методологічних та практичних доробок багатьох дисциплін. Об’єктивно розвиток процесів глобалізації змінює як геополітичні інтереси держав, так і погляди на їхню реалізацію. Останнє стосується, у першу чергу, забезпечення воєнної безпеки як безпекового аспекту геополітичних інтересів.

Глобальна світова система як найвищий результат глобалізації вважається комплексом державних і наддержавних та трансдержавних утворень і певною надбудовою над наявними світовими системами, які виходять за межі державних інститутів, внутрішньої інтеграції регіонів, суб’єктів світової політики і міжнародних відносин [17]. Головним чинником глобальної системи вважаються найбільш розвинуті країни світу, що фактично експлуатують менш розвинуті. Останні виступають у ролі напівпериферії і периферії. Важливим стає те, що у глобальній світовій системі потенціал розповсюдження небезпек (загроз, конфліктів, криз) значно вищий [17].

Для наших днів характерне посилення конфліктності, кількості і гостроти збройних конфліктів, гонки озброєнь. Війни стають все більш жорсткішими. Кидається в очі зростаюча політизація та ідеологізація воєн, домінування в них політичних цілей, досягнення політичних перемог, що їх і відрізняє від воєнних перемог у війнах минулого.

Позначилися нові тенденції в соціально-політичному змісті, формуванні нового обрису воєн. Наприклад, “вестернізаційні”, тобто спрямовані на глобальне розповсюдження західної моделі розвитку, що видається за універсальну і “найкращу” модель суспільства (війни в Югославії, Афганістані і Іраку). У сучасних війнах одночасно переплітаються соціальні, геополітичні, ресурсно-екологічні, демографічні й інші чинники, надаючи соціально-політичному характеру воєн

багатогранного змісту, фундаментальності їх наслідків [10]. Науково-технічні революції, що безперервно йдуть одна за одною, докорінно змінюють матеріально-технічну базу війни. Щонайширше впровадження космічних, інформаційних технологій, високоточної зброї, технічне оснащення військ, різке зростання ролі знань порівняно з мускульною і машинною силою і тому подібне обумовлюють революційні зрушення в збройній боротьбі.

Прицільні точкові нищівні удари, прагнення досягти мети без широкомасштабних бойових зіткнень, збільшення питомої ваги і значущості застосування невоєнних засобів і способів дій, подальше витіснення людини з безпосередньої збройної боротьби віч-на-віч з супротивником, ці і багато інших новинок збройної боротьби змінюють саму парадигму сучасної війни. Так, глобалізація надає можливість найбільш розвинутим країнам значно посилити дію традиційних методів впливу на світові процеси у своїх геополітичних інтересах та запровадити нові, які відповідають сучасності.

Світова політика була й залишається вкрай змагальною царинною, а збройні сили були і залишаються невід'ємним інструментом зовнішньополітичної діяльності. Саме тому війни постають об'єктивним "структурним ефектом" міжнародних відносин. А зброя, разом з дипломатією й пропагандою, була і є базовим інструментом зовнішньополітичної діяльності, без якої ця діяльність ніколи не буде ефективною [13].

Захист своїх геополітичних інтересів за допомогою воєн до недавнього часу вівся традиційними збройними засобами з використанням регулярних армій. Специфіка воєн ХХІ століття полягає в тому, що роль традиційних збройних засобів вже не є провідною, а суттєво збільшується роль таких засобів, як політичні, дипломатичні, економічні, інформаційні, ідеологічні, психологічні, гуманітарні, розвідувальні, котрі часто виявляються ефективнішими і більш руйнівними [1]. Можна говорити про те, що саме глобалізація зумовлює таку специфіку міжнародних відносин і посилює її розробленням і впровадженням у дію сучасних технологій застосування перелічених вище засобів. Прямі військові зіткнення між державами відбувають-

ся все рідше, поступаючись внутрідержавним конфліктам, громадянським війнам, які, перш за все, обумовлені внутрішніми причинами, але провокуються і підтримуються ззовні. В воєнних діях воєн такого типу все більшу роль відіграють недержавні учасники або актори, які виступають в ролі ключового інструменту і провідника зовнішньої політики держави, що реалізує свої геополітичні інтереси.

Світова історія свідчить, що часто воєнно-політичним конфліктам передують саме торговельно-економічні протистояння. Одним із економічних засобів цього протистояння є економічна війна. Серед економічних воєн провідне місце посідає торговельна війна, яка за класичною економічною теорією визначається як боротьба держави за ринки збуту за допомогою економічних і процедурних інструментів державної політики [15]. Торговельні війни, як конфлікти, викликані протекціонізмом і експансіонізмом, це економічний конфлікт держав, що всіма доступними їм методами борються за свої національні інтереси. Торговельна війна починається тоді, коли одна держава оцінює економічну політику іншої держави як несприятливу для себе, і вживає відповідних заходів. Її розгортання не залежить від цивілізаційного рівня розвитку економічної системи та обраної соціально-економічної моделі розвитку і навіть інколи – від спільних геополітичних інтересів [15]. Така війна має глибоке історичне коріння і, як ніколи, популярна сьогодні.

Особливістю сучасного економічного протистояння між країнами слід вважати його переміщення у глобальну площину і площину домовленостей та прихованого протистояння. У сучасних торговельних війнах набирає сили новий складник – економічна змова. З метою посилення спільного потенціалу у торговельних війнах країни об'єднуються в блоки (наприклад, ОПЕК) [15].

Для сучасних воєн, які отримали назву “гібридних”, характерним є не використовувані засоби, а цілі, що досягаються, зіставні з цілями, які зазвичай переслідуються в ході традиційних воєн, наприклад, знищення, розграбування, окупація, зміна режиму, занурення в хаос.

Одну з найважливіших відмінностей гібридної війни, як відмічається в [11], становить те, що вона відбувається не стільки за володіння територіями і природними ресурсами, скільки з прагненням контролювати

настрій громадян країни-опонента завдяки контролю за інформаційним простором і промиванню мізків на захоплених територіях.

Завдяки вживаним технологіям на сучасному етапі зазначені вище цілі можуть бути досягнуті без застосування летальної зброї. Прикладом цього може служити так звана “холодна” війна, у результаті якої Захід, не застосовуючи традиційної летальної зброї, отримав перемогу над СРСР, призвів до розпаду Варшавський Договір, Югославію, Чехословаччину.

Ще одним інструментом для реалізації своїх геополітичних інтересів є примушення країни до збройного конфлікту з вибраним для знищення (ослаблення) супротивником. У цьому разі починає відігравати істотну роль дипломатичний чинник.

Останні гібридні конфлікти засвідчили ще один спосіб досягнення геополітичних інтересів, а саме формування та використання страху влади застосовувати збройні сили для реалізації своїх національних інтересів (захисту державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності, відбиття агресії й покарання агресора), що паралізує зовнішню політику, робить її недієздатною й залежною від тих, хто подібного страху не має [13].

Аналіз локальних війн початку XXI століття показує, що еволюція політики не дозволяє піддаватися ілюзіям щодо зниження запеклості майбутніх воєн. Не випадково в розвитку зброї і бойової техніки упор робиться на нарощування вражаючої потужності, дальності, швидкості реакції і точності дії, маневреності. Пріоритети надаються їх наступальним видам, вдосконаленню високоточної зброї, засобам інформатики, розвідки, зв'язку, радіоелектронної боротьби, автоматизованих систем управління військами і зброєю, космічних засобів. У перспективі очікується поява бойових роботизованих систем та зброї на нових фізичних принципах.

Окремо слід виділити тенденцію до розширення масштабів війн у ментальному просторі. Державу можна знищити, не оголошуючи їй війни і не ведучи проти неї традиційних військових операцій, а лише використовуючи політичні, інформаційні та психологічні засоби. Таких способів багато. Наприклад, революція, перепрограмування сві-

домості правлячої еліти на антидержавницький курс, зміна режиму і встановлення маріонеткового уряду, який, виконуючи волю агресора, діє в антинаціональних інтересах і знищує державність. У цілому всі ці способи зводяться до дії на владу або силовими методами (революція), або несиловими – шляхом насадження корупції за її формування з уже корумпованих осіб і заздалегідь підготовлених агентів впливу [2]. У будь-якому випадку тут включається зовнішня сила, що реалізує чинник зовнішнього управління [3].

Підпорядкувати собі державу можна не лише за допомогою дії на владу, але і впливаючи на народ. Як правило, в умовах корпоративної корупційної держави влада перестає піклуватися про народ і доводить його до такого стану, що він починає відчувати ненависть до влади і переносить це ставлення на державу і державність як таку. Не заперече проти їх знищення. Він вважає, якщо влада не виконує своїх функцій, то чому це має робити він. Він не зацікавлений у будь-якій творчій діяльності заради держави.

Висновок. Середовище безпеки в ХХІ ст., сформоване в умовах глобалізації, виявляється якісно складнішим і вимагає готовності до протидії більш складним загрозам як окремій людині, так і суспільству. До таких загроз належать “гібридні” загрози, які поєднують у собі військові і цивільні складові. Їх особливістю є суворо цілеспрямований, адаптивний щодо держави-мішені і конкретної політичної ситуації характер. Комплекс “гібридних” загроз володіє низкою характеристик, що забезпечують його ефективне застосування на всіх етапах так званої “гібридної” війни. Такий комплекс завдяки унікальній синергетиці несе в собі набагато більшу руйнівну силу, ніж проста сума вхідних в нього загроз. Ця особливість зумовлює їх могутній руйнівний потенціал. Синергетичний ефект від дії загроз цього виду забезпечується реалізацією системи комплексних і взаємозалежних підготовчих і подальших заходів, пов’язаних з координацією діяльності значної кількості учасників, що діють на території країни-мішені та поза її межами. Успіху сприяє ефективне використання чинників, що обумовлюють високу динаміку розвитку обстановки і додання проце-

сам контрольованої спрямованості з використанням як невійськових, так і військових рішень.

Цілеспрямований характер і висока динаміка переходу “гібридних” загроз з категорії потенційних до реально діючих вимагають ретельного попереднього опрацювання на державному рівні заходів з протидії.

Для вирішення цих завдань державі слід орієнтуватися на аналітичні структури, креативних політиків, військових, дипломатів, які повинні бути в стані адекватно реагувати на швидко змінювану ситуацію в країні і регіоні.

Військова сила залишається дозволим інструментом при вирішенні політичних, економічних, етнонаціональних та інших протиріч.

Трансформація поглядів на ведення сучасних воєн і конфліктів полягає у зміні їх цілей, а саме: знищенні, розграбуванні, окупації, зміні режиму, зануренні в хаос, використанні як інструменту для реалізації своїх геополітичних інтересів, наприклад, втягування країни у збройний конфлікт з обраним для знищення (ослаблення) супротивником. Характерним стає те, що завдяки вживаним технологіям на сучасному етапі такі цілі можуть бути досягнуті без застосування летальної зброї.

Список використаної літератури

1. Грачева Т. В. Невидимая Хазария. Алгоритмы геополитики и стратегии тайных войн мировой закулисы. – Рязань: Зерна, 2009. – 400 с.
2. Богданович В. Ю. НАТО и Украина Кто и зачем тянет Украину в НАТО) / В. Ю.Богданович, Ю. В. Егоров, А. Я.Маначинский. – К. : Изд. Дом “Румб”, 2008. – 200с.
3. Корнилов В. План внешнего управления Украиной. Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://cis.org.ua/content/view/142/1/>
4. Арзуманян Р. Кромка Хаоса. Сложное мышление и сеть: парадигма нелинейности и среда безопасности XXI века. М.: Издательский Дом “Регнум”, 2012. – 600 с.
5. Дергачев В. А. Цивилизационная геополитика (Большие многомерные пространства). Научная монография. – Одесса : ИПРЭИ НАНУ, 2003. – 262 с.

6. Дергачев В. А. Новая геополитическая архитектура Евразии: от Атлантики до Тихого океана. – М. : Институт стратегических оценок и анализа: Вестник аналитики, 2010, № 4.

7. Богданович В. Ю., Свида І. Ю., Скулиш Є. Д. Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України: моногр. : у 7 т. – Т. 1. Теоретичні основи, методи й технології забезпечення національної безпеки України / В. Ю. Богданович, І. Ю. Свида, Є. Д. Скулиш; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. – К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. – 548 с.

8. Александр Бартош. Гибридные войны в стратегии США и НАТО. Электронный ресурс. – Режим доступа: http://nvo.ng.ru/concepts/2014-10-10/1_nato.html

9. Арзуманян Р. В. Стратегия иррегулярной войны: теория и практика применения. Теоретические и стратегические проблемы концептуализации, религиозные и военно-политические отношения в операционной среде иррегулярных военных действий / Под общ. ред. А. Б. Михайловского. – М. : АНО ЦСОиП, 2015. – 334 с.

10. Серебрянников В. Дипломатический, бескровный арсенал. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.psj.ru/date/detail.php?ID=6959>

11. Магда Є. В. Загрози гібридної війни для європейської інтеграції України. [Текст] / Є. В. Магда // Стратегічна панорама. – 2016. – № 1. – С. 61–65.

12. Чеховська М. М. Рецензія на монографію “Донбас і Крим: ціна повернення” за загальною редакцією В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко) [Текст] / М. М. Чеховська // Стратегічна панорама. – 2016. – № 1. – С. 118–119.

13. Горбулін В. П. Стіл переговорів посеред поля бою [Текст] / В. П. Горбулін, Кононенко С. В. // Стратегічна панорама. – 2016. – № 1. – С. 5–18.

14. Власюк О. С. Стратегічна адаптація НАТО до нових безпекових випробувань: опції для України [Текст] / О. С. Власюк, Г. М. Яворська // Стратегічна панорама. – 2016. – № 1. – С. 19–25.

15. Татаренко Н. О. Реалізація угоди про асоціацію між Україною та ЄС у контексті торговельних воєн [Текст] / Н. О. Татаренко // Стратегічна панорама. – 2016. – № 1. – С. 40–50.

16. Розумний М. М. Кризовий потенціал асиметрії міжнародних відносин [Текст] / М. М. Розумний // Стратегічна панорама. – 2015. – № 1. – С. 28–34.

17. Чабала О. В. Методологічні аспекти глобальних досліджень [Текст] / В. В. Чабала // Стратегічна панорама. – 2010. – № 1(38). – С. 186–192.

Богданович В., Сиротенко А. **Основные тенденции изменений в военной политике ведущих стран мира в начале XXI века**

Рассмотрены основные тенденции изменений в военной политике ведущих стран мира и их взглядов на реализацию своих геополитических интересов в условиях глобализации., определены основные тенденции изменений среды безопасности, роль и место военной силы в международных отношениях, обоснована необходимость в новых подходах к процессу выработки военной политики Украины.

Ключевые слова: *глобализация, геополитические интересы, война, вооруженный конфликт, гибридная война, гибридная угроза, цветная революция, погружение в хаос, война управляемого хаоса, мягкая сила.*

Bogdanovych V., Syrotenko A. **Основні тенденції змін у війсьній політиці провідних країн світу на початку XXI століття**

The current situation in the sphere of international security is characterized by the profound changes, which are first of all related to the activation of integration processes at global and regional levels. Globalization processes influenced all spheres of the world's civilization, in particular defence and security spheres. Nowadays the globalization processes have a determinant influence on international, regional and national security systems and along with new opportunities provide a number of emerging threats. The newest threats resulted from the globalization processes appear from the nature of modern international relations and are the objective phenomenon. Ukraine is not an exception under these circumstances.

The modern history indicates that the protection of its geopolitical interests by means of wars was realized in traditional armed manner using regular army. Specific character of XXI century seemed to lay in the fact that the role of traditional armed means is no longer a leading one; however the role of such means as political, diplomatic, economic, informational, ideological, psychological, humanitarian, intelligence, which often prove to be effective and more destructive.

Transformation of views on conduct of modern warfare consists in changing of their objectives, namely destruction, looting, invasion, change of regime, immersion into the chaos, using these objectives as an instrument

of realization of its geopolitical interests, for example, involvement of countries into the armed conflict alongside the chosen adversary for destruction (weakening). There is a tendency towards the achieving of particular objectives without the engagement of lethal weapons by means of technologies currently in use.

Above-mentioned circumstances require development of new approaches to organization of complex implementation of military and non-military assets to justify the effective ways of providing sufficient level of military security in today's modern military and political situation, modern and projected threats of military and hybrid character, which determines the topicality of this publication.

Keywords: *globalization, geopolitical interests, war, armed conflict, hybrid war, hybrid threat, colored revolution, immersion into chaos, war of controlled chaos, soft power.*